

**ПРО РІД О. ФИЛИМОНА
КУЛЬЧИНСЬКОГО І
ЙОГО ЛИСТУВАННЯ З
МИТРОПОЛИТОМ ІЛАРІОНОМ
(ОГІЄНКО)**

*Протоіерей
Юрій МИЦІК*

Постать видатного церковного і наукового діяча митрополита Іларіона (Огієнко) (1882-1972), професора Київського університету, міністра ісповідань і освіти УНР, митрополита Холмського, предстоятеля Української Православної Церкви в Канаді добре відома кожній освіченій людині в Україні і тому ми не будемо зупинятися на характеристиці його біографії та творчої спадщини. Інша справа – біографія Филімона Кульчинського (1891-1973), яка відома лише в загальних рисах. Варто сказати і про його рід.

Отже, Филімон Кульчинський походив зі священницького роду на Волині. Його батько о. Юстин (Устин) був відомим священником на Волині, а два його сини (Филімон та Євген) пішли стопами батька, ставши священниками. о. Євген служив у Дермані і його згадував у своєму мемуарному творі «На білому коні» видатний український письменник Улас Самчук. З п'яти синів та дочок о. Євгена вийшла ціла плеяда активних членів ОУН та бійців УПА: Валентина (членкиня ОУН і кур'єрка Тараса Бульби-Боровця (про неї він тепло згадує у своїх спогадах); Микола, член ОУН, котрого польська влада засудила до

У наданій для публікації статті автор простежує життєвий шлях священника Української Автокефальної Православної Церкви Филімона Кульчинського і його творчу спадщину.

Цінність і новизна поданої праці полягає в тому, що оприлюднено архівні джерела – листування отця Филімона з митрополитом Іларіоном (Огієнко). Якщо постать митрополита Іларіона в

незалежній Україні привертає все більшу увагу громадськості, то постать отця Филімона і його діяльність залишаються фактично недослідженими.

Між тим він відігравав важливу роль в церковному житті повоєнної української еміграції, зокрема був адміністратором Української Автокефальної Православної Церкви в Бразилії. Саме опубліковані тут листи стосуються цього періоду його життя і висвітлюють його ставлення до релігійних поглядів визначного діяча Організації українських націоналістів (ОУН) і вченого Євгена Онацького. Крім того простежується історія славного роду Кульчицьких, який дав цілу плеяду борців за незалежність України, подані стислі довідки щодо біографій братів, сестер і племінників отця Филімона.

смертної кари, а загинув він героїською смертю у нерівному бою з НКВДистами 17 лютого 1944 р.; Ірина, членкиня ОУН, яка була розстріляна НКВДистами у червні 1941 р. (їй тоді ще не було 20 років!); Леонід, член ОУН, воював у лавах УПА, був схоплений НКВДистами і розстріляний у харківській в'язниці у 1941 р.; Володимир, якого за сприяння УПА «визволителі» ув'язнили на 15 років; Юрій (Георгій) (1908-1985), котрому за це саме вони дали 10 років таборів. Він свого часу закінчив Кременецьку Духовну Семінарію і богословський факультет Варшавського університету, викладав українську мову у Кременці, був ув'язнений польською владою у сумнозвісній Березі-Картузькій, куди було кинуте й батька. Звідти вони втекли з вибухом Другої світової війни у вересні 1939 р. й повернулися в рідні місця. Під час війни Юрій помагав бійцям УПА, за що був заарештований НКВД у 1948 р. у Дубно. З 10 років ув'язнення вісім він відбув у Воркуті. У 1956 р. Юрій звільнився, але на Волинь йому було заборонено повертатися і він, осівши під Дніпропетровськом у Новомосковську (Самарі), став дяком у знаменитому (козацьке бароко) Троїцькому соборі відомому й тим, що про нього писав Олесь Гончар у своїй повісті «Собор». Коли цей собор було закрито компартійною владою, Юрій переїхав до Павлограду, де продовжував дяківську службу. Потім повернувся до Новомосковська, де й помер і був похований. Місцевий свяще-

Ключові слова: Православна Церква, УАПЦ, еміграція, листи.

Archpriest Yuriy MYTSYK

ABOUT THE ANCESTRY OF FR. PHILEMON KULCHINSKY AND HIS CORRESPONDENCE WITH METROPOLITAN HILARION (OGIENKO)

In the article submitted for publication the author traces the life path of the priest of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church, Philemon Kulchynsky, and his creative heritage. The value and novelty of the submitted work is that archival sources have been published - correspondence of Father Philemon with Metropolitan Hilarion (Ogienko). If the personality of Metropolitan Hilarion in an independent Ukraine is receiving increasing public attention, then the figure of Father Philemon and his activities remain virtually unexplored. Meanwhile, he played an important role in the church life of post-war Ukrainian emigration, in particular he was the administrator of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church in Brazil. The letters published here relate to this period of his life and cover his attitude to the religious views of a prominent figure of the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN) and scientist Yevhen Onatsky.

In addition, the story of the illustrious Kulchytsky family, who gave a whole galaxy of fighters for Ukrainian independence, traces brief biographies of Father Philemon's siblings and nephews.

Keywords: Orthodox Church, UAOC, emigration, letters.

ник з дона РПЦ (УПЦ МП), хоч і відспівав вдома покійного, але на кладовище не пішов, бо люди мали попрощатися з рабом Божим Юрієм із синьо – жовтими прапорами! Там же була похована дружина Юрія – Аполінарія. Два їхні сини продовжують патріотичну справу батька в Кременці та Полтаві, будучи активними діячами «Просвіти». Один з них – Микола (1947 р. н.) арештовувався свого часу КГБ за «наклеп на радянську дійсність» і засуджувався на 2,5 років таборів. В незалежній Україні він став головою полтавської «Просвіти», членом Народного Руху України, депутатом Верховної Ради від Блоку «Наша Україна – Народна самооборона» (1).

Іншим племінникам та племінницям о. Филимона доля випала краща: Єлизавета ще за Польщі емігрувала до Бразилії, Сергій майже 70 (!) років був священиком і упокоївся зовсім недавно (7.05.2000). Їхні діти та онуки живуть у Києві, на рідній Волині, розкидані по всій Великій Україні та за її межами. Так, Валентина Шовкун (Кульчинська) – дружина недавно померлого письменника й перекладача Віктора Шовкуна довгий час служить регентом церковного хору у Києві, у Благовіщенському храмі УПЦ Київського Патріархату.

Филимон Кульчинський народився в с. Любче (суч. Рожнівського р-ну Волинської обл.). Закінчив Житомирську Духовну Семінарію та Київську Духовну Академію із ступенем кандидата богослов'я (1915). Вчителював у Києві, на Поділлі й Волині, у 1927-1939 р. був професором Кременецької православної духовної семінарії, у 1939-1941 рр. працював на фабриці у Німеччині. З 1941 р. викладав у Рівному, був культурно-освітнім референтом ОУН, з кінця 1943 р. викладав у таборних гімназіях у Німеччині. 18 квітня 1948 р. митрополитом УАПЦ Полікарпом (Сікорським) був висвячений у диякони, 25 квітня того ж року єпископом Платоном (Артем'юком) – у священики. Служив і викладав в колегії св. Андрія (Вінніпег) та інших храмах Канади, з 1951 р. переїхав у Куритибу (штат Парана в Бразилії), був настоятелем Свято-Дмитріївського храму, у 1951-1963 рр. – був адміністратором УАПЦ в Бразилії і одночасно з 1953р. – редактором газети «Українська православна нива». З 1963 р. і до смерті був настоятелем Свято-Юр'ївського храму в Трентоні (США), головою шкільної ради УПЦ у США. Помер о. Филимон у Трентоні, а похований в Куритибі. Його син Володимир (народився в 1928 р. в Острозі) є відомим мовознавцем-україністом, викладачем університетів у Бразилії.

Творча спадщина о. Филимона, його спогади майже невідомі в Україні. Коли один з авторів цієї статті у 1999 р. знайшов його лист до митрополита Іларіона 1951 р. в архіві Консисто́рії УПЦ в Канаді (Вінніпег), то звичайно ж вмістив його в опублікованому томі листування митрополита (2). У ньому о. Филимон вибачається, що покидає Канаду саме тоді, коли Іларіон очолив УКЦ в Канаді. Він пояснював це тим, що його родичі уже живуть в Бразилії і він клопотався про виїзд туди з 1948 р.; тим, що «попав у неласку консисторії» і був позбавлений права викладати там теологічні предмети, а потім взагалі його без згоди перемістили в Смокі-Лейк, що погіршувало стан здоров'я (ревматизм); що рідні в Бразилії вже придбали для нього авіаквитки. Очевидно такий лист цілком задовільнив митрополита.

У 2014 р. інший автор статті (Інна Тарасенко) працюючи в тому ж архіві виявила ще два листи о. Филимона 1961 р. і відповідь на них митрополита Іларіона. Перший лист о. Филимона був викликаний посланням до нього відомого історика Церкви Івана Власовського щодо його полеміки з іншим відомим істориком Василем Дубровським на сторінках двотижневика «Наш Клич» (Буенос-Айрес), редактором якого був Євген Онацький. В другому листі о. Филимон вітав митрополита із Великоднем, просив переглянути «матеріали» і вказує, які саме. У листі він віддає належне Онацькому, але дивується його (і Дубровського) трактовкою питання про канонізацію святих. Одночасно тут знаходимо цікаві свідчення про учня о. Филимона – Олега Штуля – Ждановича («Бульби-Боровця»), члена ОУН і керівника «Поліської Січі». Митрополит Іларіон солідаризується з о. Филимоном і позитивно відгукується про його відкритий лист до «Нашого Клича». Варто відзначити, що Василь Дубровський в 1947-1956 рр. активно листувався з митрополитом (понад 50 листів!) і вже тоді виявилися розходження в їхньому ставленні до УАПЦ. Якщо Дубровський був прихильником УАПЦ 1921 р., то митрополит Іларіон засуджував її. Митрополит ділиться в листі своїми поглядами на канонізацію св. Феодосія Углицького (про що власне й була дискусія) і ділиться деякими своїми науковими планами.

Ці листи наводимо нижче. Це машинописні тексти з деякими рукописними додатками (вони позначені курсивом). Нерозбірливі місця позначено таким чином: (...)*.

1) Юрій Мицик, прот. За віру православну! – К., 2009. – С.336 – 338.

2) Листування митрополита Іларіона (Огієнка). – К., 2005. – с. 308 – 309.

Листи о. Филимона

№ 1

1961, березня 29. – Куритиба.

«Куритиба, 29.III.61

Ваше Високопреосвященство!

Уже як зібрався нести на пошту листа, дістав я лист проф. І[вана] Власовського у справі, порушеній в «Ма[...]», що їх Вам пересилаю. В цім листі проф. Власовський дає вичерпуючу відповідь і п. Онацькому й Дубровському. Він вважає, що в цій справі повинен забрати голос «Віра й Культура», «Укр[аїнське] прав[ославне] Слово» й закінчення дослівно таке: «Я висловив свої думки в порушеній такій скорботній справі. На закінчення вважаю своїм моральним обов'язком сказати, що на мою думку в цій справі не може не забирати голосу ієрархічний Провід нашої Укр[аїнської] Прав[ославної] Церкви, аби охоронити свою паству від лжеучителів і не толерувати виступів, подібних виступу В[асиля] Дубровського на сторінках ніби «православної преси української, бо толерація така дає зброю до рук й ворогів відродженої Укр[аїнської] Прав[ославної] Церкви в її неоформленому ще положенні в лоні Вселенської Православної Церкви».

Пишу листа проф. Онацькому й тепер настоюю щоб він надрукував мого «відкритого листа» в «Нашім Кличі» або щоб не дійшло до полеміки якимсь способом відкликав, як радить проф. Власовський, «ганебну статтю Дубровського».

На бажання Вашого Високопреосвященства я міг би відпис листа проф. Власовського Вам вислати.

Маю клопіт і з «Працею», органом оо. Василян в Бразилії В «Укр[аїнській] Прав[ославній] Ниві» (березень 1961) й демостаття «На п[л]ощи» (?) «Праці на Укр[аїнську] Прав[ославному] Церкву й її владик» стою на «прю», на яку спромагаюсь, за напо(...) * «за відмову Укр[аїнських] Владик від унійного акту з Римом», відмову, прийняту на спільнім соборі (у Вінніпегу 1960)

Забагато цього всього для мене... Але поки ще силюньки є, хоч і слабнуть вони, помаленьку *трудимось во славу Божу о. Ф[илимон]Кульчинський*».

(Автограф)

№ 2

1961, квітень. – Куритиба.

«Куритіба квітень 1961 р.

Христос Воскрес!

Ваше Високопреосвященство, дорогий Владико!

Сердечно вітаю Вас з радісним святом Воскресіння Христового! Бажаю Вам у це світле свято якнайбільше радості зазнати й провести його в повнім спокою! Дай Боже, щоб Ви ще багато, багато літ жили й в повній радості славили Воскресшого Христа Бога!

Осмілюсь просити Ваше Високопреосвященство переглянути «матеріали», що їх залучую й вибачити мені, що дозволяю собі забирати такий дорогий Вам час на читання слів, що до них.

Я поки що стримуюсь від друкування мого «відкритого листа» в «Укр[аїнській] правосл[авній] ниві», бо хотів би найперше почути голос наших високих авторитетів.

Професор Є[вген] Онацький великий науковець, журналіст, видавець «Малої енциклопедії», редактор «Нашого клича» й альманаха «Відродження» в Буенос Айресі. Високо ціню його. Однак не можу признати йому рації в трактуванні ним проблеми канонізації святих і важко мені зрозуміти, чому Онацький дав місце в альманахові «Сторінці зі спогадів А. Дубровського».

Може й не слід вдаватись у широку полеміку, може вона й не на часі. Все ж було б добре і навіть є конечним, за моєю думкою, щоб «Віра й Культура» й «Українське Православне Слово» відгукнулись на порушені засадничі питання в «Сторінці спогадів» В. Дубровського й в листі проф. Онацького.

Мені самому важко тут у Бразилії давати собі раду. Тому я дозволяю собі звертатись у цій справі й до Вас, Ваше Високопреосвященство!

В залученні: 1) вирізка з альманаха «Відродження» (календар на 1961 р.) – зі «Спогадів В. Дубровського; 2) мій «відкритий лист» до Т-ва «Відродження», яке видало цього альманаха; 3) лист проф. Є. Онацького до мене і 4) мій лист до проф. Онацького – все у відписах.

Пишу й редакторові «Українського слова» в Парижі О. Ждановичеві. «Укр. слово» й «Наш клич» – це націоналістичні органи організації на чолі з А. Мельником. О. Жданович – це Олег Штуль, син священника на Волині, кінчив Прав. Дух. Семінарію в Крем'янці за часів мого вчителювання в ній, магістр історії – абсолювент Варшавського університету. Дуже близько до серця приймає справи нашої Укр. Прав. Церкви й є діяльним членом парафії в Парижі. Його думки як редактора політично-

го органа «Укр[аїнського] слова», спорідненого з «Нашим Кличем», буде в якійсь мірі мірендальною? й для проф. Онацького. Я хочу вірити, що О[лег] Жданович не признає рації проф. Онацькому й, може, принаймні в майбутньому у виданнях під редактуванням проф. Онацького не матимуть місця «спогади», подібні до тих, що про них мова вище.

Прошу Ваших архіпастирських молитов і благословення щиро відданий Вам о. Ф[илимон] Кульчинський».

(Автограф. Два листи скріплено з машинописною копією статті з альманаху «Відродження» 1961 р. «Відпис «Сторінка зі спогадів п. В. Дубровського», «Відкритим листом до Т-ва «Відродження»»

Лист митрополита Іларіона

№ 1-а

1961, квітня 5.

5-го квітня 1961 р.

«Високопреподобний о. Протопресвітер
Філімон Кульчинський
у Бразилії

Христос Воскрес, отче адміністраторе!

Сердечно вітаю Вас і всю Вашу достойну родину зо світлим святом Христового Воскресіння!

Молюся Милосердному Господеві, щоб Він воскресив Вам усі Ваші найкращі сподівання!

Дорогий отче адміністраторе, – я з жахом прочитав «спогади» В. Дубровського, про них двох думок не може бути: це твір советського антирелігійника. Спогади ці роблять на мене враження, як виправдання заплутаного в безмежно глибокому гріху... Тепер стає ясно, чому свого часу його було відлучено від церкви!

Жалію за Онацького, – від нього я не сподівався такого листа і такої церковної ідеології... Рішуче не погоджуюсь зо всім тим, що він пише!

Вашого листа цілком апробую, так і треба писати.

Я тепер багато працюю над новим курсом: «Українська патрологія». Незабаром видам Списка всіх українських святих. У своїй праці не стрічав прикладу, щоб правдивий православний так нападав на свого святого, – це ж просто руйнування Церкви!

І дійсно, коли буде наша свята Українська Церква, то почнуть кричати: Не хочемо такого святого! І що тоді?

І всі твердження обох – і «Спогадів» і листа до Вас – аж надто ні на чому не оправдані – це руйнне втручання світських у дуже тонкі релігійні справи... Матері Церкви не пожаліли...

Сучасної нашої національної ідеології в XVII ст. не було, і годі накидати Св. Феодосію переконання XX століття.

Почитання упокоєного архієпископа Феодосія розпочалося зараз по 1696-му році, і рано розпочалися прохання до Св. Синоду почати канонізації процес. А чуда все збільшувались... Св. Синод уперто не хотів починати дослід над чудами святителя, це уперте відкидання канонізації святителя Феодосія Углицького робилося 200 літ, і на мене воно робило враження одне: Синод проти канонізації українця....

У мене вже зібралось трохи матеріалів про Св. Феодосія Углицького, і я напишу хоч коротке його життя (для свого курсу «Української Патрології») і вміщу його в «Вірі й Культурі». Згадувати «спогади» може й не буду.

Між іншим, наближається століття, як св. Синод спинив анатему на гетьмана Мазепу. І ця анатема свого часу не «по всій Україні» чинилася, а тільки архієреями (і то не всіма) по більших катедрах.

Думаю, що моя стаття про св. Феодосія буде тим необхідним, що в цій справі можна робити без кривди для Матері – Церкви... Бо ж інакше – перед чим спиняться безбожники?

Сердечно прошу Вас з ласки своєї прислати мені продовження цієї справи, якщо воно буде. Копію листа проф. І[вана] Ф[едоровича] Власовського, коли можна прошу прислати.

Сильно душа сумує й болить від усього цього безбожного голосіння... У чоботях на Св. Престол...

Кличу Боже Благословення на Вашу працю!

Митрополит Іларіон, Ваш постійний богомолець.

П. С. Або зробімо так, через е, що я сильно зайнятий і скоро приступити до писання Життя Св. Феодосія Углицького не зможу, – може б написали для «Віри й Культури» Ви? Життя коротке, але в ньому треба висвітлити хоч коротенько те, на що б'ють невірющі. Звичайно, не називаючи імен М[итрополит] І[ларіон]

P.P.S. Звичайно, мій лист не для друку і не для видачі з нього копій.

М[итрополит] І[ларіон].

(Машинописна копія)